

10. SINIF TARİH DERSİ

1. DÖNEM 1. ORTAK YAZILI SINAV PROVASI · PUANLAMA ANAHTARI

Senaryo 1 · Kitapçık B · Sezgi Empati Educational Assessments · www.sanalsinav.com

1. TAR.10.1.1 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihi · kolay

10 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Dandanakan'ın Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasını/güçlenmesini sağladığını belirtir.	2
a)	Katvan'ın devletin Orta Asya'daki (doğudaki) gücünü sarstığını belirtir.	2
a)	İki etkiyi karşıtlık içinde ifade eder (ör. biri yükselişin başlangıcı, öteki gerilemenin işareti; biri devleti kuran, öteki zayıflatan).	2
b)	Geçerli bir ortak özellik yazar (ör. ikisi de Büyük Selçukluların doğudaki Horasan-Maveraünnehir hâkimiyetini doğrudan etkilemiştir; ikisi de Türkistan sahasında yapılmıştır; ikisinin sonucunda da topraklar el değiştirmiştir ya da benzeri). "İkisi de savaştır" gibi ayırt edici olmayan ifadeler puan almaz.	4

a) Örnek cevap: Dandanakan zaferi Horasan'ı kazandırıp Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasını sağlamış, yükselişi başlatmıştır. Katvan yenilgisi ise Maveraünnehir'i kaybettirip devletin Orta Asya'daki gücünü sarsmış, gerilemenin işareti olmuştur.

b) Örnek cevap: İkisi de Büyük Selçukluların doğudaki (Horasan-Maveraünnehir) hâkimiyetini doğrudan etkilemiştir.

Sık hatalar: Tabloyu aktarıp iki savaşı ayrı ayrı anlatmak, karşılaştırma yapmamak; Ortak özellik olarak "ikisi de savaştır" gibi ayırt edici olmayan bir ifade yazmak

2. TAR.10.1.1 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihi · orta

15 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Yassıçemen'in kazanıldığını ve doğu sınırını güvenceye alarak devleti güçlendirdiğini belirtir.	3
a)	Kösedağ'ın kaybedildiğini ve devletin Moğol hâkimiyetine girmesine (bağımsızlığını yitirmesine) yol açtığını belirtir.	3
a)	İki sonucu karşıtlık içinde ifade eder (biri devleti güçlendiren, öteki zayıflatan).	2
b)	Harezmşahların Moğollar ile Türkiye Selçukluları arasında tampon (engel) konumunda olduğunu belirtir.	2
b)	Harezmşahların yenilip ortadan kalkmasıyla Moğolların doğrudan Anadolu'ya yönelebildiğini ve bunun Kösedağ'a zemin hazırladığını açıklar.	5

a) Örnek cevap: Yassıçemen'de Türkiye Selçukluları Harezmşahları yenip doğu sınırını güvenceye almış ve güçlenmiştir. Kösedağ'da ise Moğollara yenilip Moğol hâkimiyetine girmiştir. Biri devleti güçlendirmiş, öteki zayıflatmıştır.

b) Örnek cevap: Harezmşahlar, Moğollar ile Türkiye Selçukluları arasında bir tampondur. Yassıçemen'den sonra zayıflayıp ortadan kalkmaları bu engeli kaldırdı; Moğollar doğrudan Anadolu'ya yöneldi ve Kösedağ'da Selçukluları yendi.

Sık hatalar: Yassıçemen'de Selçukluların Moğollarla savaştığını sanmak; Kösedağ'ın sonucunu Türkiye Selçuklu Devleti'nin hemen yıkılması olarak yazmak

3. TAR.10.1.1 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihi · zor

15 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	I. Haçlı Seferi'nin Türkiye Selçuklularını batıdan geri çekilmeye zorlayıp merkezlerini İç Anadolu'ya (Konya) kaydırıldığını, yani konumlarını zayıflattığını belirtir.	2
a)	Miryokefalon'un Bizans'ı savunmaya iterek Türkiye Selçuklularının Anadolu'daki konumunu güçlendirdiğini/güvenceye aldığını belirtir.	2
a)	İki gelişmeyi karşıtlık içinde karşılaştırır (biri geri çekilmeye yol açan, öteki konumu pekiştiren).	2
b)	I. Haçlı Seferi'nin uzun vadeli etkisini doğru değerlendirir (ör. Türkler Anadolu'dan çıkarılamamış, devlet Konya merkezli olarak İç Anadolu'da tutunup güçlenmiştir; bu yüzden "sona erdirmeye yaklaşmıştır" ifadesi abartılıdır ya da benzeri).	5
b)	Miryokefalon'un uzun vadeli etkisini doğru değerlendirir (Bizans'ın Anadolu'yu geri alma umudu bitmiş, Anadolu'nun Türk yurdu olduğu kesinleşmiştir). Sonraki Haçlı ordularının Anadolu'dan geçtiğini belirterek "tehlikenin tamamen kalktığı" ifadesini sınırlandıran cevaplar da doğrudur.	2
b)	Bu değerlendirmelere dayanarak yoruma katılıp katılmadığını (ya da hangi bölümüne katıldığını) tutarlı bir sonuçla belirtir.	2

a) Örnek cevap: I. Haçlı Seferi Türkiye Selçuklularını batıdan geri çekilmeye zorlamış, başkenti Konya'ya kaydırarak konumlarını zayıflatmıştır. Miryokefalon ise Bizans'ı savunmaya itmiş, Türklerin Anadolu'daki konumunu güvenceye almıştır.

b) Örnek cevap: Yoruma kısmen katılıyorum. I. Haçlı Seferi Türkleri batıdan geri çekmiş ama Anadolu'dan çıkaramamıştır; devlet Konya merkezli olarak İç Anadolu'da güçlenmiştir. Bu yüzden "sona erdirmeye yaklaşmıştır" ifadesi abartılıdır. Miryokefalon ise Bizans'ın Anadolu'yu geri alma umudunu bitirmiş, Anadolu'nun Türk yurdu olduğunu kesinleştirmiştir; yorumun bu bölümü doğrudur.

Sık hatalar: I. Haçlı Seferi'nin sonucunda Türklerin Anadolu'dan tamamen çıkarıldığını sanmak; Yoruma katılıp katılmadığını belirtip gerekçeyi iki gelişmenin etkilerine dayandırmamak

4. TAR.10.1.2 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorum · zor

15 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Orta Asya Türk devletlerinde de hanedan üyelerinin ülke yönetiminde görev alarak yetiştirildiğini belirtir.	3
a)	Bu geleneğin Selçuklularda melik-atabey uygulamasıyla sürdüğünü, yani bir süreklilik olduğunu açıklar.	3
b)	Merkez zayıflayınca atabeylerin melikler adına yönetimi ele geçirip bağımsızlaştığını belirtir.	2
b)	Bunu somut bir tarihî gelişmeyle destekler (ör. Büyük Selçuklu Devleti zayıflayınca atabeyliklerin kurulması; Musul, Şam, Azerbaycan atabeylikleri ya da benzeri).	2
c)	İki görüşü birleştiren tutarlı bir yorum yazar (ör. uygulama güçlü sultanlar döneminde şehzadeleri yönetime hazırlamış, merkez zayıfladığında ise bölünmeyi hızlandırmıştır; etkisi merkezî otoritenin gücüne bağlıdır ya da benzeri).	5

a) Örnek cevap: Orta Asya Türk devletlerinde de hanedan üyeleri ülkenin bir bölümünü yöneterek devlet işlerini öğrenirdi. Selçuklularda meliklerin atabeylerin gözetiminde eyalet yönetmesi bu geleneğin devamıdır.

b) Örnek cevap: Büyük Selçuklu Devleti zayıflayınca atabeyler melikler adına yönetimi ele geçirmiş, Musul ve Şam gibi bölgelerde bağımsız atabeylikler kurmuştur.

c) Örnek cevap: Atabeylik güçlü sultanlar döneminde şehzadeleri yönetime hazırlayan yararlı bir uygulamaydı; ancak merkez zayıflayınca atabeylerin bağımsızlaşmasına imkân verip parçalanmayı hızlandırdı. Etkisi merkezî otoritenin gücüne bağlıydı.

Sık hatalar: Atabeyi sultanın kardeşi ya da oğlu sanmak; Kendi yorumunda iki görüşten yalnızca birini tekrar etmek

5. TAR.10.1.2 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorum · orta

15 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Şemadan yararlanarak hassa askerlerinin maaşlı ve doğrudan sultana bağlı olduğunu, Orta Asya'da ise askerlerin boylarına ve boy beylerine bağlı olduğunu (ordu-millet) belirterek farkı ortaya koyar.	5
a)	Bu değişimin sultanın boy beylerine bağımlılığını azalttığını ya da merkezî otoriteyi güçlendirdiğini yorumlar.	5
b)	Türkmen kuvvetlerinin boy beyine bağlılık ve atlı-okçu savaş geleneği gibi Orta Asya ordusunun özelliklerini sürdürdüğünü belirtir.	3
b)	Bu sürekliliğin bir sonucunu belirtir (ör. uç bölgelerindeki akınlarla fetihlerin ve Türkmen yerleşiminin sürmesi; Turan taktiği gibi savaş usullerinin devam etmesi ya da benzeri).	2

a) Örnek cevap: Orta Asya'da askerler boylarına ve beylerine bağlıydı. Hassa ordusu ise maaşlı ve doğrudan sultana bağlı gulamlardan kuruldu. Böylece sultan boy beylerine daha az bağımlı hâle geldi, merkezî otoritesi güçlendi.

b) Örnek cevap: Türkmen kuvvetleri boy beylerine bağlı atlı-okçu birlikler olarak Orta Asya ordu geleneğini sürdürmüştür. Uç bölgelerindeki akınlarıyla fetihlerin ve Anadolu'nun Türkleşmesinin devam etmesini sağlamıştır.

Sık hatalar: Gulamları Türkmen boylarından toplanan askerler sanmak; Değişimi yalnızca "ordu büyüdü" gibi genel bir ifadeyle açıklamak

6. TAR.10.1.3 · Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları aras · orta

15 puan

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Birinci kanıt (I, II ya da IV. madde) üretim ya da ticaretle ilişkilendirerek açıklar (ör. usta-çırak eğitimiyle nitelikli üretim; hileli mal satanın cezalandırılmasıyla kalite ve alışverişte güven).	5
a)	İkinci, farklı bir kanıtı üretim ya da ticaretle ilişkilendirerek açıklar.	4
b)	İddiayı destekleyen maddeleri (III ve IV) gösterir: yeni gelenlerin zaviyede ağırlanması ve meslek öğrenebilmesi.	4
b)	Bu maddeleri şehirde barınak ve iş bulmayla ilişkilendirerek iddianın desteklenip desteklenmediğine dair bir sonuca varır. Yönergede Türkmenlerin adının geçmediğini belirterek "kısmen desteklenir" sonucuna varan cevaplar da doğrudur.	2

a) Örnek cevap: I. maddeye göre meslek usta-çırak ilişkisiyle öğretildiği için nitelikli üretim yapıldı. II. maddeye göre hileli mal satan meslekten uzaklaştırıldığı için alışverişte güven sağlanır, ticaret gelişirdi.

b) Örnek cevap: III. ve IV. maddeler, şehre yeni gelenlerin zaviyede ağırlandığını ve esnaftan meslek öğrenebildiğini gösterir. Bu, şehre gelen Türkmenlerin barınak ve iş bulup şehir hayatına uyum sağlamasını kolaylaştırır; bu yüzden iddia yönergeyle desteklenmektedir.

Sık hatalar: Ahiliği yalnızca dinî bir topluluk olarak görmek; İddiayı sorgularken yönergeden madde göstermemek

Madde	Ölçüt	Puan
a)	Kira gelirlerinin cami, medrese ve darüşşifanın giderlerini karşılayan sürekli bir kaynak olduğunu, böylece bu hizmetlerin kesintisiz sürdüğünü açıklar.	5
b)	Külliyenin ibadet, eğitim, sağlık ve iş (çarşı) imkânı sunduğunu ve kapı ile kervan yolu arasında bulunduğunu belirterek insanları bölgeye çektiğini açıklar (neden).	2
b)	Nüfus arttıkça çevreye evler yapıp alanın mahalleye dönüştüğünü açıklar (sonuç).	2
c)	İddianın metinle tam desteklenmediğini belirtir: yapıların bir kişinin vakfıyla kurulduğunu, giderlerin hazineden değil vakıf gelirlerinden karşılandığını gösterir.	4
c)	Tutarlı bir sonuca varır (ör. çarşıdaki esnafın ve ticaretin de büyümeye katkısını belirtir; ya da emirin bir devlet adamı olduğunu kabul edip büyümenin devlet adamlarının kişisel vakıflarıyla, yani vakıf sistemiyle gerçekleştiğini belirtir).	2

a) Örnek cevap: Çarşı ve hamamın kira gelirleri cami, medrese ve darüşşifanın giderlerini karşılayan sürekli bir kaynaktır; bu sayede bu hizmetler kesintisiz sürmüştür.

b) Örnek cevap: Külliye kapı ile kervan yolu arasında ibadet, eğitim, sağlık ve iş imkânı sunduğu için insanlar bu bölgeye gelip yerleşmiştir. Nüfus arttıkça çevreye evler yapılmış ve alan yeni bir mahalle olmuştur.

c) Örnek cevap: İddia tam doğru değildir. Yapılar bir emirin kendi vakfıyla kurulmuş, giderleri hazineden değil vakfın kira gelirlerinden karşılanmıştır. Ayrıca çarşıdaki esnaf ve ticaret de şehrin büyümesine katkı sağlamıştır.

Sık hatalar: Vakfı devletin vergi toplayan bir kurumu sanmak; Mahalleye dönüşmeyi açıklarken nedeni ya da sonucu atlamak